

KUNGS- FISKARE

- MÄSTERDYKAREN
SOM KAN DRUNKNA

**Tropisk och blågnistrande – som
skapad för varmare breddgrader.
Ändå uthärdar den vintern i
Norden. Men namnet isfogel
handlar mer om rost än is.**

TEXT: HAMPUS LYBECK
HAMPUS.LYBECK@GOF.NU

REDAN MÄSTER ERIK (Rosenberg alltså, inte redskapet för skolaga. Ni kan googla, förf. anm.) talade sig varm för tajgans fågel blå, alltså blåstjärten, och visserligen har han med tiden fått rätt om att den gör påhälsning i landet, men egentligen behöver man ju inte skåda sig ända upp i barrskogsbältet för att få spisa en blå fågel. Kungsfiskaren, som det nu alltså skall handla om, är visserligen en smula tillbakadragen och blyg, men jämfört med flera av de busksmygande, vassdväljande och skogshasande fåglarna som tidigare avhandlats är den en veritabel exhibitionist, och blå så det förslår dessutom.

KUNGSFISKAREN ÄR FÖR MÅNGA ett välkommet inslag i naturupplevelsen och det kommer kanske som en överraskning att den är ett relativt nytt tillskott i svensk fauna. Den första moderna observationen är från 1835 och den första konstaterade häckningen kom 25 år senare. Som med många andra relativt nyanlända fågelarter i landet utgör Sveriges kungsfiskare en randpopulation – den sista nordliga utposten, som kanske inte formligen frustar av pionjäranda, men som uppenbarligen envetet härdar ut svenska vintrar (om det nu ska vara nåt)

Med lägliga sittpinnar, skyddade strandbrinkar och fiskrika vattendrag lever kungsfiskaren gott även i Norden.

snarare än att njuta sitt otium på sydligare breddgrader som det annars skulle anstå en fågel med så pass exotiskt utseende.

I andra länder är så mycket riktigt fallet. En del europeiska fåglar sticker över till Nordafrika vintertid, men en bofast population finns också i Tunisien och Marocko. Sibiriska individer kan tillryggalägga så mycket som 3 000 kilometer för att komma från häckningsplats till övervintringslokal på indiska subkontinenten – inga sträckor jämfört med silvertärnan kanske, men för en dykanpassad kortflyttare lite av en bragd. Kungsfiskarens ut-

Bild: HANS FALKLIND

bredningsområde sträcker sig därifrån vidare ända bort till Salomonöarna.

I EUROPA OCH ANDRA delar av det västpalearktiska utbredningsområdet för arten är kungsfiskaren ensam om att vara kungsfiskare, eller åtminstone om att vara blå och roströd kungsfiskare. Afrika, Asien och Oceanien är däremot hemvist för nästan femtio små blå kusiner varierande från den nästan helt orange pygmékungsfiskaren i Afrika, till den asiatiska herkuleskungsfiskaren, stor som en smärre trast. Merparten av dessa små blå ägnar sig också

åt fiske och framlever sin existens i anslutning till vatten. Många andra sorters kungsfiskare som inte är lika nära släkt har i stort sett bara kroppsform – med stor näbb som utmärkande attribut – gemensamt med vår egen. Ofta är de skogslevande och äter helt andra saker än fisk. Trots sin färggrannhet kan många av de så kallade trädkungsfiskarna vara ganska blyga – det dröjde exempelvis tills 2015 innan en hanne av mustaschkungsfiskare (vilken lever på de papuanska öarna Bougainville och Guadalcanal) fastnade på fotografi.

Men här hemma får kungsfiskarna alltså sitta i

Storätare.

Bild: HANS FALKLIND

Störningskänslig. Stränga vintrar kan ta kål på upp mot 95 procent av landets kungsfiskarpopulation.

”
De energiska kungsfiskarna behöver äta 60 procent av sin egen vikt varje dag

ensamt majestät, inte bara för sin familj, utan också i dagsläget som ensam bofast representant för ordningen praktfåglar (även kallad blåkråkartade fåglar), något av en papperskorgsordning som samlar många färgglada icke-tättingar nära besläktade med hackspettar. Hit hör även blåkråkor, biätare och härfåglar, som ju dyker upp i Sverige emellanåt men sällan häckar här.

HÄCKAR GÖR DÄREMOT kungsfiskaren, och synbarligen ofta och gärna – upp till fyra kullar per säsong. Men först behövs ett lämpligt revir. Bra fiskevatten med sittplats som hänger ut över vattendraget är hett eftertraktat. Gott fiske är av nöden då de energiska kungsfiskarna behöver äta 60 procent av sin egen vikt varje dag. Stundom förekommer revirstrider, under vilka kombattanterna försöker hålla varandras näbbar under vatten. De lärde tvistar tydligen om huruvida kungsfiskaren äger ett faktiskt sångläte eller bara kör med locklåten i serie.

När familjen så är bildad grävs en uppåtsluttande meterlång håla i en lämplig strandbrink. Äggen är nästan runda som kulor och, som hos många hålhäckare som inte behöver kamouflera äggen, helt vita. Antalet ägg i en kull varierar men är of-

tast mellan fem och sju. Vid större antal än så kan ruvande fågel inte täcka alla samtidigt med kroppen och ett eller flera kläcks aldrig. Makarna turas om att ruva, men av någon anledning tar honan alla nattpass. Det råder delade meningar om huruvida kungsfiskare aktivt framställer en bobale av fiskben, eller om de helt enkelt bara slarvar med att skaffa undan ungarnas spybollar, så att en bale av fiskben sedermera uppstår.

EN VUXEN KUNGSFISKARE är nästan helt fri från naturliga fiender, annat än någon påpasslig rovfågel emellanåt eller minkar eller liknande som springer på ett illa placerat bo. Vårre är det med mänsklig åverkan på lämpliga biotoper, som ju inte växer på träd direkt. Unga fåglar har en lite tristare lott i livet. För att få mat måste en kungsfiskare dyka, och den som inte är bra på det redan vid första försöket löper hög risk att inte få ett andra. Faktum är att endast hälften av alla kungsfiskarungar överlever mer än två veckor efter att de lämnat boet, varav många alltså drunknar vid sitt första dyk.

Av dessa överlevare är det åter hälften som överlever till könsmognad. Likaså överlever bara 25 procent av den adulta populationen från en häck-

Bild: HANS FALKLIND

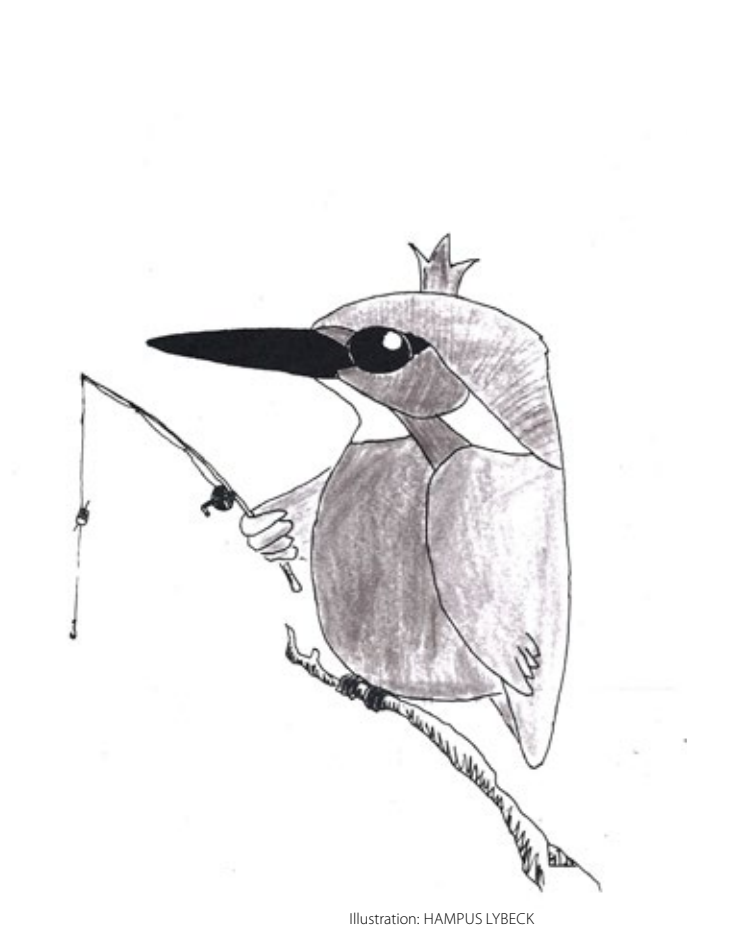

Illustration: HAMPUS LYBECK

ning till nästa. En svår vinter kan så mycket som 95 procent av Sveriges totala population duka under. Trots dessa umbäranden har en ringmärkt kungsfiskare lyckats bli 21 år gammal.

I VÅRA TRAKTER är ju vintern en tid då kungsfiskare snarast blir mer synliga, då flera lämpliga, isfria utlopp sammanfaller med trevliga fågellokaler. Det ligger kanske därför nära till hands att gissa att det är detta beteende som ligger till grund för det norska och danska trivialnamnet *Isfugl* (och även det på 1800-talet förekommande svenska namnet *Isfogel*), men i själva verket förmodas det komma av det äldre dialektala tyska *Eisvogel* – järnfågel, sannolikt syftande på den stålblå och roströda fjäderdräkten.

Och som vanligt, när vi är inne på namn går det ju att grota ner sig lite till. Släktesnamnet *Alcedo* är en latinisering av grekiskans *alkuon* som helt enkelt betyder kungsfiskare. Det berättas i en antik sägen om den vackra drottningen Alkyone, som i ett utbrott av högmod jämförde sig själv och maken med Zeus och Hera och som straff blev förvandlad till en fågel. Vidare visste dåtidens allmänbildade herrar, såsom Plinius den äldre, att en viss

fågel, *halcyon* (en annan latinisering av *alkuon*) med outhärligt sorgsen sång, plögade bygga sig ett bo av fiskben som flöt på havet. Sju dagar före och sju dagar efter vintersolståndet ruvade *halcyon* sina ägg, och därför låg havet lugnt – i en variant beroende på att Alkyone var dotter till vindarnas härskare Aiolos. Av detta påstådda faktum kommer uttrycket *halcyon days*, avseende exempelvis oväntat lugn (själv tänker jag gärna på brittissommar) eller nostalgiskt syftande på en svunnen härlig tid.

HUR DET NU är med det och med kungsfiskarnas uppenbarligen rätt lakoniska överlevnadsstrategi, så får man väl trösta sig med att även om kungsfiskaren är rödlistad som sårbar i Sverige, så är artens utbredningsområde mycket stort och världspopulationen livskraftig.

Risker som föreligger beror som vanligt mest på mänsklig aktivitet. Biotopförlust, miljögifter i fisk och översvämmade bohålor för att nämna några. Men förhoppningsvis kommer vi kunna se kungsfiskare här i krokarna så länge det finns någorlunda lämpliga brinkar att gräva i, pinnar att sitta på, och fiskar att dyka efter. 🐟

Trots dessa umbäranden har en ringmärkt kungsfiskare lyckats bli 21 år gammal